ETHISCHE REFLECTIES
op concept Nota Digitaal Enschede en Beleid A.I. en algoritmen
13 februari 2025

Casus behandeld in de Ethische Commissie Enschede bestaande uit:
Ciano Aydin
Ellis van Dooren-Wisseborn
Sophie Kuijt
Michael Nagenborg (voorzitter)
Merel Noorman

www.enschede.nl/ethischecommissie

Inhoud

Introductie
Vragen aan de Ethische Commissie
Reflecties
Afsluitend

Introductie

De gemeenteraad van Enschede heeft het college van BenW opgedragen om in de huidige raadsperiode samen met de raad te werken aan integraal beleid 'Digitaal Enschede' (motie Grip op digitale zaken). De raad wenst een nota gebaseerd op de publieke waarden uit het manifest van PublicSpaces - te weten: open, transparant, verantwoordelijk, soeverein en de gebruiker centraal. De gemeente hanteert als basis voor deze nota een rapport van de Vereniging Nederlandse Gemeenten: VNG Digitale agenda gemeenten 2028. Aan de hoofdlijnen van dat rapport heeft de gemeente haar eigen accenten toegevoegd in de concept Nota Digitaal Enschede.

De gemeente Enschede ziet het als haar plicht richting inwoners en ondernemers om nieuwe technologieën, zoals AI en algoritmen, op een bewuste en veilige wijze in te zetten. Eind 2024 is daarom een beleidskader vastgesteld voor het ethisch, rechtmatig en effectief gebruik van AI en algoritmen. De uitgangspunten zijn enerzijds om innovatie te stimuleren, maar anderzijds om verantwoorde toepassing van AI te waarborgen in overeenstemming met Europese en nationale regelgeving. Dit beleidskader voor AI en algoritmen moet gezien worden als een concretisering en uitwerking van de Nota Digitalisering, net als veel andere deelnota's waarnaar wordt verwezen.

Op verzoek van de gemeente Enschede heeft de Ethische Commissie tijdens haar vergadering van 13 februari 2025 gesproken over de concept Nota Digitaal Enschede en het Beleid AI en algoritmen 2024.

Vragen aan de Ethische Commissie

De Ethische Commissie is door de gemeente Enschede gevraagd om te reflecteren op beide documenten in hun onderlinge samenhang en aan de hand van de volgende vragen:

Vraag 1: De gemeente Enschede zoekt naar haar rol en invloed ten opzichte van techbedrijven en de samenleving. Welke ethische kaders kan een gemeenteraad meegeven om publieke waarden zoals democratie, privacy en transparantie te beschermen, de kansen van technologie te benutten en tegelijkertijd de ontwrichtende impact van bijvoorbeeld desinformatie, polarisatie en uitsluiting te beperken?

Vraag 2: Inclusiviteit is een belangrijke kernwaarde voor de gemeente Enschede. Hoe kan de gemeente digitalisering inzetten op een manier die inclusiviteit bevordert, terwijl digitalisering ook kan leiden tot uitsluiting van kwetsbare groepen? Wat kenmerkt inclusief digitaal beleid en zijn er handvatten waarmee de gemeente daar handen en voeten aan kan geven? Bij wie ligt ethisch gezien de verantwoordelijkheid en de invloed om te zorgen voor inclusief digitaal beleid? Wanneer kan de gemeente Enschede tevreden zijn? Hoe kan de gemeente bijvoorbeeld technologie inzetten in haar streven naar betrouwbare, inclusieve en toegankelijke informatievoorziening voor al haar inwoners? Wat is nodig om te borgen dat alle inwoners de mogelijkheid hebben om betrokken te zijn bij de ontwikkeling, het gebruik en de evaluatie (van de impact) van digitale technologieën, ongeacht hun digitale vaardigheden, sociaaleconomische positie of fysieke mogelijkheden? In hoeverre is het daarbij ethisch gezien ook de

verantwoordelijkheid van de gemeente om inwoners in hun kracht te zetten, door hen de kennis, tools en invloed te geven om technologie te begrijpen, te gebruiken en mede vorm te geven?

Reflecties

In antwoord op vraag 1: over het beperken van risico's en benutten van kansen.

De gemeenteraad van Enschede heeft vragen gesteld over het plan van een woningstichting om digitale sloten te installeren in woningen op de campus van de Universiteit Twente. De discussie die ontstond illustreert het dilemma van de gemeente Enschede over haar rol. Moet de gemeente, in het belang van haar inwoners, ook een rol vervullen richting partners in de stad om te zorgen dat zij zorgvuldig ethische afwegingen maken?

De Ethische Commissie wijst erop dat de gemeente in ieder geval richting inwoners en partners moet uitstralen dat zij zorgt voor een professionele inzet van technologie. Door te zorgen dat de gemeente investeert in het bijhouden van de juiste expertise en vaardigheden en tijdig signalen uit de samenleving op vangt. De gemeente zou ook feedback-mechanismes in moeten zetten om continu te monitoren of digitale maatregelen effectief zijn en niet leiden tot onverwachte en onwenselijke impact. Risicoprofilering vraagt blijvende aandacht, voor nieuwe technologie, maar ook voor bestaande technologie.

De beide documenten zijn erg technologie gedreven, maar de gemeente moet voor ogen houden dat technologie niet altijd de beste oplossing is. Voorkom dat de gemeente te hard achter nieuwe technologische mogelijkheden aan holt en vergeet niet dat bestaande oplossingen misschien ook goed of voor sommige inwoners zelfs beter zijn. Technologische oplossingen kunnen uiteindelijk juist duurder zijn, meer energie kosten of meer personele inzet vragen.

De gemeente Enschede doet er goed aan om heel duidelijk te zijn over het doel van de (concept) Nota Digitaal Enschede. Het huidige concept wekt de indruk dat het een interne nota is om inzicht te geven in al het bestaande beleid. Maar deze nota wordt geschreven in opdracht van de gemeenteraad, met als doel duidelijk te maken waarop de raad kan sturen.

Wat nog ontbreekt is een vertaling naar de praktische uitvoering. Vertaal de nota naar een uitvoeringsagenda en toets deze aan de Code Goed Digitaal Openbaar Bestuur (CODIO). Zo maak je duidelijk hoe de nota straks wordt toegepast en afwegingen worden gemaakt, bijvoorbeeld tussen de meerwaarde van technologie en de footprint. Practice what you preach. De nota bouwt voort op het huidige gebruik van technologie door de gemeente. Hoe wordt de nota toegepast op die bestaande toepassingen en wat betekent de nota voor nieuwe technologische toepassingen? De nota kan leiden tot ingrepen die geld kosten. Open source als leidraad hanteren kan bijvoorbeeld vergaande gevolgen hebben voor de huidige tools die gebruikt worden.

De nota moet gebruiksvriendelijk zijn en makkelijk toe te passen. Hoe eenduidiger de nota is, hoe minder discussie er gevoerd hoeft te worden in de praktijk over de toepassing van de nota. Zorgt dat de nota('s) regelmatig geëvalueerd worden zodat er continu geleerd en bijgestuurd kan worden.

Omdat er zo veel documenten zijn en blijven verschijnen over digitalisering zal de gemeente telkens moeten uitleggen wat de relatie is tussen een nieuw document en bestaande rapporten. Het is goed om de nota beknopt te houden, maar extra (visuele) voorbeelden gaan helpen om de nota's en het digitaal beleid begrijpelijker en meer publieksvriendelijk te maken.

In antwoord op vraag 2: over inclusief digitaal beleid.

De gemeente Enschede moet zorgen dat digitale tools toegankelijk zijn voor zo veel mogelijk mensen. Ook zorgen voor inclusieve digitale diensten hoort dus bij een digitaal vaardige gemeente. Het risico bestaat namelijk dat (wellicht te) snel wordt gedacht en aangenomen dat een tool voor inwoners simpel is in gebruik, zoals Digi-D.

Participatief ontwerpen kan helpen om inwoners te betrekken bij technologische ontwikkelingen en tegelijk meteen te informeren over technologie. Mensen laten meepraten over technologie blijkt in de praktijk best lastig en vaak dezelfde mensen aan te trekken. Er zijn ook groepen mensen die geen gebruik maken van de gemeentelijke participatievormen, maar zelf andere vormen kiezen, zoals protesten en dergelijke. Kijk als gemeente dus breder dan de gebruikelijke vormen van informeren en participeren. Vraag je af hoe je aan kunt sluiten bij de (andere vormen van) inwoners. Maak zichtbaar ruimte voor conflict en tegengeluiden. Nodig vertegenwoordigers uit van groepen met een tegengeluid. Vaak reageren inwoners pas als gemeentelijk beleid hen direct raakt, dus later in een proces. Zorg dat ook op zulke momenten nog mogelijkheden voor feedback en aanpassing zijn.

Afsluitend

De Ethische Commissie spreekt haar waardering uit voor de beide nota's. De concept Nota Digitaal Enschede is ethisch gezien een goede en veelomvattende nota. De leden denken desgewenst graag mee over de uitvoeringsagenda.

Tot slot geeft zij nog de vraag mee aan de gemeente Enschede: wat doen alle technologische mogelijkheden, zoals alle sensoren in ons huis en de openbare ruimte, met het zelf denkdenkend vermogen van mensen?